

(Још један) филм о ратним злочинима

У последње време имали смо мало среће са кинематографијом која се хвата у коштац са нашом садашњицом и блиском прошлошћу. Већина филмова о „суровој српској стварности“ који су последњих година имали неког већег друштвеног одјека били су, или шунд, или политички коректни НВО-памфлети. Упркос томе, широј јавности непознати режисер, Мирослав Терзић, одлучио је да пође свим околностима уз нос и сними, не само филм о мучној и суровој свакодневици која нас окружује, већ и да се ухвати у коштац са темом коју чак и српски таблоиди узимају у уста тек након што су о томе трипут размислили – наслеђем ратних злочина и неразмрсивим клупком политике, криминала и идеологије које их у нашем друштву прати. Истовремено, Терзић се одлучио да направи жанровски трилер врло озбиљне и на нашој сцени ретко виђене техничке продукције, о чему сведочи не само фотографија и нарација на које смо навикли у холивудским остварењима овог жанра, већ и веома пажљив (и амбициозан) одабир глумачке поставе, од којих свакако највећу пажњу привлаче легендарни Петар Божовић (који већ дуже време игра само улоге које му се лично допадне) и својеврсна икона светске кинематографије – Раде Шербеџија. Преко свега тога, прича и сценарио филма (Милосављевић, Пејаковић, Кичић) одвагани су веома пажљиво, дијалози написани убедљиво, а ликови (углавном) осликани животно и упечатљиво, уз много више обзира према стварности, него што смо навикли од пословично шаблонизованих, аутистичних и нарцисоидних домаћих аутора.

Радња филма прати младог и надобудног заменика специјалног тужиоца за ратне злочине (Кичић), запосленог у Тужилаштву из поштовања према његовом оцу, славном професору права, коме након више месеци таворења у канцеларији главни тужилац (Шербеџија) даје да истражи судбину паравојне формације која је починила стравичне злочине у Хрватској и БиХ, а која је „згодно“ ликвидирана током Косовског рата, након што јој је „истекао рок трајања“. Из каснијег развоја догађаја постаје јасно да је првобитна намера главног тужиоца била да се случај заташка и загуби, али пуком срећом, главни јунак набасава на јединог преживелог члана јединице (изванредно га тумачи Уликс Фехмиу), кога покушавају да ликвидирају (пара)државне/криминалне структуре које угрожава. Филм се, уз неколико аматерских пропуста у нарацији, заплиће

и расплиће врло логично, уз крајње сурову кореспонденцију са догађајима које предуго пратимо у црним хроникама и жутој штампи, долазећи до помало разочаравајућег, али у основи јединог могућег и здраворазумског расплета.

Сваком читаоцу је јасно да је Терзић са овом причом узео у руке врућ кромпир – толико врућ, да саме државне службе које се овим питањима професионално баве до сада нису успевале да изађу на крај са багажом који она носе са собом. Српска јавност је острашћено поларизирана око било које теме у којој се помиње „Специјални суд за ратне злочине“, улога људи који у њему раде у друштвеном поимању је крајње амбивалентна, као што се оптужени пред тим судом једнако (неправедно) сматрају и зликовцима и монструмима, и херојима и патриотама. Ту долази на површину први (и вероватно највећи) квалитет Терзићевог филма – он очигледно није имао намеру да било коме намеће икакве интерпретације и закључке, већ је драматичност догађаја који окружују поменути Суд у стварности искористио као одговарајуће елементе заплета једног политичко-криминалистичког трилера, по угледу на холивудске. Наравно, то је било могуће само до одређене мере, пошто сваки домаћи гледалац лако може да учита све оно што је Терзић наменски прећутао о природи конфликта који су се водили током деведесетих, и њиховој политичкој и идеолошкој позадини. „Устаничка улица“, стога, није имуна на примедбе преосетљивих српских националиста који ће у њој видети „још једно блаћење српског народа за злочине које није починио“. Претпоставити тако нешто, међутим, било би велика грешка.

Танка линија између фикције и стварности

Иако Терзић наменски одбија да свом филму припише „информативан“ или „педагошки“ карактер у погледу стварних историјских догађаја у бившој Југославији и данашњој Србији, његова педантерија у нарави га, у ствари, далеко више приближава стварности од идеологизованог и препотентног „Шишања“ (С. Филиповић), или озлоглашено искривљених и/или бесмислено хиперболисаних остварења каква су „Турнеја“ Горана Марковића, „Св. Георгије убива Аждаху“ Срђана Драгојевића, или култни филмови о „стању нације“ из деведесетих као што су „Ране“ (С. Драгојевић) и „Буре барута“ (Г. Паскаљевић). Ако нам нешто смета у причи „Устаничке улице“, или нас изразито иритира нешто код њених јунака (Кичић поготово може бити иритантан у својим „монологима упропашћене генерације“ која хоће да „раскрсти са прошлошћу“ и „живи нормално“), онда је то зато што у стварном свету постоје исти такви догађаји и исти такви људи, који нас ништа мање не остављају равнодушним. Стога је у филму све „на свом месту“: нарцисоидни и заслепљени главни јунак који неоснованом амбицијом и исхитреношћу упропаштава сопствени живот и своју породицу, тужилац који пије кафу са људима које покушава да ухапси (а да његове сопствене везе са њима не испливају на површину), непостојање икакве линије разграничења између државне безбедности и

организованог криминала, притисци из иностранства, неразумевање јавности, и комбинација тупости, осиноности, корупције и незнања која по правилу доводи до страдања оних, који су у причи једини невини.

Колико у свему томе филм успева да се суочи са проблемом ратних злочина, тешко је рећи. Ратни злочинац у скривању (Фехмиу), члан јединице која је током рата вршила егзекуције и тешке облике мучења и злостављања, истовремено је најпластичнији и, парадоксално, најпозитивнији лик међу главним јунацима. Иако филм јасно ставља на знање да је у питању Србин-Крајишник, који је убијао по налозима центара моћи са ове стране Дрине, аутори су били више него пажљиви да својом причом не имплицирају никакву „колективну одговорност“ (српског народа), која је безмало свеprisутна, како у хрватској и муслиманској кинематографији, тако и у домаћим „покајничким“ филмовима који се баве ратним злочинима (искључиво) српске стране, а да истовремено не западне у флоскулу о „индивидуалној одговорности“, која је у наше време само отрцана камуфлажа оног првог. Злочинац и убица, који постаје у нашем друштву озлоглашени „сведок сарадник“, приказан је онаквим какав је највећи број злочинаца у рату заиста и био – као некада изманипулисани младић, чије је конце повлачио неко други, који је тиме што је чинио неповратно упропастио свој живот, и кога је само случајност спасила судбине свих његових колега „окидача“. При томе, „Устаничка улица“ јасно избегава данас тако саморазумљиви одговор да је у „позадини злочина“ била „националистичка хистерија“ и „ратнохушкачка политика ненародног режима Слободана Милошевића“. Напротив, осим једне тираде главног јунака против арогантног и по свој прилици корумпираног главног тужиоца и његове свеprisутне нетрпељивости према остарелом оцу из чије сенке не може да изађе, филм упадљиво избегава да корупцију, криминал и незнање друштва свали на „бивши режим“ и „деведесете“ – он их приказује као свеprisутне и инхерентне у садашњем друштву.

У „Устаничкој улици“ ниједан хибрис не остаје некажњен. Главни јунак скупо плаћа своју ароганцију и непромишљеност, сива еминенција која је профитирала на убиствима завршава у затвору (не због недвосмислене опредељености Тужилаштва и друштва да се оствари правда, већ због сплета околности и окретања леђа оних који су га до тада штитили), а самом починиоцу злочина ускраћена је свака могућност среће у и тако неподношљивом животу. Истовремено, постојећи систем опстаје и ништа се не мења – у филму нема никаквог коначног раскринкавања корупције у самом Тужилаштву, нити криминалне структуре који извршавају прљаве послове за нове налогодавце бивају растурене. Укратко – „све као право“.

Демистификација филма као „стварности“

Терзићев редитељски првенац свакако није филм који има потенцијал да стекне статус култног остварења домаће кинематографије. Његова примарна функција, попут нешто убедљивијег (и холивудскијег) трилера „Четврти човек“ и скорашњег хорора „Непријатељ“, јесте да се домаћој кинематографији отворе врата за снимање озбиљних жанровских филмова који би могли бити конкурентни и на иностраном тржишту. Домаћа студијска и техничка инфраструктура већ је започела озбиљну сарадњу са великим светским компанијама, које све чешће снимају високобуџетне филмове у Србији, уз подршку наших техничара, оператера и статиста, што домаћим глумцима и кадровима пружа неопходно искуство за подизање техничког квалитета домаћих филмова.

Друга заслуга овог филма јесте што одбија да се поводи за искривљеним и инфантилним домаћим мишљењем да су играни филмови исто што и „ТВ Дневник“ и да је њихова примарна улога да о нечему „(дез)информишу светску јавност“. Ова идеолошко-педагошка парадигма филмографије била је доминантна током комунистичког периода у Југославији и још увек је популарна код дежурних критичара „свега што долази из Холивуда“, али је њу у основи прегазило време, што највише показује апсурдност националне хистерије коју је (од свих могућих разлога!) покренуо филм Анђелине Џоли. А највећа заслуга „Устаничке улице“ је у томе што осетљивом питању ратних злочина, питању са којим ово друштво *мора* да се суочи и на које до сада није понуђено много ваљаних одговора, приступа

искључиво

као материјалу за једну узбудљиву филмску причу. То је заиста велики корак од Бранислава Лечића, Воје Брајовића и Срђана Драгојевића, који су, попут давних Сократових саговорника, умислили да им уметнички таленат за подражавање стварности даје неопходно знање да се баве политиком, од Мирјане Карановић или Зорана Цвијановића, који су се преобразили у своје искарикиране и стереотипизоване улоге, или екипе „Шишања“, која је у најбољем духу агитпропа покушала да са својим филмом

образује

народне посланике организујући им бесплатну пројекцију свога играног филма, као да је у питању истраживачки документарцац, а не парче тинејџерске фикције.

Иронично, док „Устаничка улица“ избегава све ово инсистирајући искључиво на психологији својих јунака и социјалном детерминизму који их захвата, она кудикамо верније одражава саму стварност. Ако се тај филм некоме не допада, добре су шансе да се том неком не допада ни стање у друштву које филм описује и захвата. Експлицитност и пластичност насиља у овом филму, управо зато што *није* хиперболисана и што верно одговара садржајима наших таблоида и црних хроника, додатно појачава утисак колико је, у ствари, то насиље у нашем свету „стварно“, и колико се наши животи и више него што би требало свде на статирање у политичким и криминалистичким трилерима, у којима углавном добијамо улоге колатералне штете и убијених у унакрсној ватри.